

"JÁ JSEM CESTA, PRAVDA I ŽIVOT"

exegeze J 14,6

J13:36 Šimon Petr mu řekl: "Pane, kam odcházíš?" Ježíš odpověděl: "Kam já jdu, tam mne nyní následovat nemůžeš; budeš mne však následovat později."

37 Šimon Petr mu řekl: "Pane, proč tě nemohu nyní následovat?" Svůj život za tebe položím."

38 Ježíš odpověděl: "Svůj život za mne položíš? Amen, amen, pravím tobě: Než kohout zakokrhá, třikrát mě zapřeš."

14:1 "Vaše srdce at' se nechvěje úzkostí! Věříte v Boha, věřte i ve mne.

2 V domě mého Otce je mnoho příbytků; kdyby tomu tak nebylo, řekl bych vám to. Jdu, abych vám připravil místo.

3 A odejdu-li, abych vám připravil místo, opět přijdu a vezmu vás k sobě, abyste i vy byli, kde jsem já.

4 A cestu, kam jdu, znáte."

5 Řekne mu Tomáš: "Pane, nevíme, kam jdeš. Jak bychom mohli znát cestu?"

6 Ježíš mu odpověděl: "JÁ JSEM TA CESTA, PRAVDA I ŽIVOT. Nikdo nepřichází k Otci než skrze mne.

7 Kdybyste znali mne, znali byste i mého Otce. Nyní ho již znáte, neboť jste ho viděli."

Chceme se dnes zamyslet nad velmi závažnou a také mnohokrát interpretovanou větou z Janova evangelia, totiž oním slavným výrokem "Já jsem cesta, pravda i život" z J 14,6. Je téma složité a my ho budeme odkrývat v různých fázích. Ještě než však vůbec začneme, je třeba připomenout, že tento Ježíšův výrok patří mezi sedm takzvaných "velkých Já-jsem výroků", v nichž se Ježíš postupně přirovnává k chlebu, vinné révě, dveřím, pastýři, světlu aj.¹ Výrok ze 14,6 je v evangeliu předposledním z této řady; po něm následuje už jen výrok o vinné révě v patnácté kapitole (která je nepochybně "vsuvkou" do Ježíšovy řeči na rozloučenou - a tudíž se mohl uvedený výrok v některé časnější verzi evangelia vyskytovat i jinde, případně i v jiném kontextu). Můžeme tedy na náš výrok "Já jsem cesta, pravda i život" pohlížet i na jisté shrnutí v nich obsažené takto učedníkům podávané Ježíšovy teologie. Avšak nepředbíhejme, podívejme se nejprve na výrok sám.

---

1 Přehled těchto i dalších Ježíšových výroků podobné funkce viz Ondráček, Václav: *Výroky "Já jsem..." v evangeliu Janově a gnóstických textech z Nag Hammádí*, Praha, 2004 (rkp. práce dostupný v knihovně ETF)

Oprostíme-li se od veškerých dalších souvislostí a pohlédneme-li na tento výrok jako na izolované tvrzení (jistěže obrazné) můžeme ho chápat jako přirovnání², jehož jednotlivým složkám dobře rozumíme. Cesta je fyzické označení civilizací vytvořeného určitého typu místa, život je základní zkušeností všech živých tvorů; jen s pravdou bývají někdy obtíže, přesto však každá morálně cítící lidská bytost (to jest tedy každá) má i pro pojem pravdy své určité specifické předporozumění, například v souřadnicích pravda - lež, nebo, což nám zde lépe poslouží, pravda - klam. Co však znamenají tyto věci obrazně? A co znamenají dohromady?

Janovo evangelium nás neustále oslňuje velebnou hymničností svých výroků a to až do té míry, že je vůbec nejsme ochotni rozebírat, vnímající je pouze jako ohromné obrazy prosycené jakousi hudbou sfér. Tím jistě jsou také a více nežli cokoli jiného v Novém zákoně, ale přesto je možná dobré, pokusit se zapojit do jejich porozumění i určitý analytický smysl, osvětlí se nám tím více.

Jestliže aplikujeme analytický výklad na symboly zde Ježíšem v jediné maximě předkládané, nemůžeme nedojít k tomu, že spolu navzájem stojí v určitém napětí, snad i rozporu. Všimněme si nejprve dvojice pravda – cesta.

Cesta je oblíbenou metaforou pro vývoj, pro cokoliv, co se v čase mění a čím člověk prochází, směřuje za nějakým cílem, nebo ho jen hledaje. Bývá také používána i pro lidský život sám. Tak chápeme cestu převážně dnes. V době Ježíšově mělo toto slovo ještě jiný metaforický význam: DERECH znamenalo též jistý způsob život, reprezentovaný jistým, specifickým učením – mohli bychom ho tedy přeložit jako náboženská praxe, nebo řehole.

Co je oproti tomu pravda? V řecké filosofické tradici je tím nejvyšším a jediným, oč má vpravdě lidská mysl usilovat. Pravda je v příkrém rozporu se zdáním a cestou k pravdě je zbavovat se nejrůznějších (klamných) názorů a zdání. A za klamně a mámivé platí též vše, co neexistuje absolutně, co může být nebo nebýt, co je jen částečné, co se jakýmkoli způsobem mění. Dosáhnout PRAVDY tedy vylučuje každý další možný pohyb, neboť ten je s ní vždy v rozporu. Ale nemusíme tak daleko - i hebrejská EMET má charakter nezměnitelný: zde spíš charakter nezměnitelného slova, slova které je v ústech božích a jakmile ho vyřknou, je neodvolatelným soudem, na němž se nedá nic změnit. A podle ideálu, jímž se řídí hebrejská etika "Buďte svatí, tak jako já Hospodin jsem svatý", má o stejnou míru pravdomluvnosti, nedvojznačnosti

---

² V citované práci je rozsáhlá diskuse o modalitách těchto výroků.

a definitivnosti usilovat i člověk: *Zrádné rty jsou Hospodinu ohavností, kdežto zalíbení má v těch, kdo prosazují pravdu.* (Př 12:22)"

Pravda je tedy v jistém rozporu s cestou, která je vždy plna omylů, od příkopu do příkopu, od škarpy ke škarpe... A je ovšem také v rozporu s "cestou" ve smyslu specifického učení a specifické životní praxe. Proč? Protože takové "cesty" jsou partikulární a mohou dosahovat jen dílčích cílů – pravda naproti tomu musí být vždy absolutní. Cesta tedy znamená vždy pohyb a vývoj (buť třeba v určitém rámci), pravda znamená neotřesitelné trvání.

V podobném duchu bychom mohli rozebrat protiklad mezi pravdou a životem. I život je oproti pravdě cosi křehkého, relativního a nestabilního. Navíc může nést příznak "pouhé šalby a zdání" – vzpomeňme na Komenského Labyrint. Na druhé straně se (zhruba tak od renesance a jen v evropské kultuře) zakořeňuje a šíří určitý podezíravý pohled na "věčnou pravdu" a její ideály, neboť nyní nese ve srovnání s bohatostí a barvitostí pikareskního "skutečného života" pečeť čehosi neskutečného, odtažitého a "neživotného", co nemá co mluvit do skutečných poměrů na zemi. Renesance je takového relativismu plná, od Rabelaise po Cervantese, a 20.století s pragmatismem a postmodernou věrou v tomto za ní nijak nezaostává.

Je-li někdo nepřítelem mého nepřítele, neznamená to, že si s ním budu rozumět. Stojí-li pravda v opozici vůči cestě i životu, neznamená to, že tyto dva obrazy znamenají totéž. Ano, oba znamenají proměnu. Není však téhož druhu. Život je snad ten nejkompexnější fenomén, jaký kdy vznikl, a co je na něm nejúžasnější je jeho schopnost sebereprodukce. To je schopnost po určitém čase, v němž prochází určitým cyklem se vrátit jakoby ke svému počátku, navodit podobné podmínky a v nich dát vzniknout své nové instanci, "novému životu". Ovšem o nový život zde vpravdě nejde, nový jedinec je do značné míry, snad až jen na cosi nepatrného, opakováním předchozí generace. Tak život stále krouží od generace po generaci a uchovává si ve vši proměnlivosti podivuhodnou stálost. Tento jev uzavřenosti, kruhovitosti životních procesů byl starověkým pisatelům dobře znám a většinou měli tendenci nahlížet na život právě takto.

Oproti tomu cesta je něčím, co naprosto není stejné na svém počátku a na svém konci. Cesta vede odněkud někam, má svůj počátek a svůj cíl, buť možná oddělené od sebe mnohými zacházkami a bludnými smyčkami. Pochopit lidský život jako "cestu", bylo proto velkým duchovním výkonem pozdního Židovství, gnóze a po nich i Křesťanství.

Co tedy ze všeho uvedeného vyplývá, co znamená náš obraz cesty, pravdy a zároveň života? Použití trojitý obraz – života, cesty a pravdy musí minimálně znamenat, že původce takového výroku zde spojuje "dialekticky" obrazy, které jinak poukazují různým směrem. Spojuje je, aby vytvořil SYMBOL; ale jaký symbol a čeho? Kdosi z biblistů si kdysi všiml, že zatímco když Ježíš chce říci něco podstatného v synoptických evangeliích, mluví o království nebeském a mluví o něm, že "je jako...", u Jana mají ty nejpodstatnější výroky formu "Já jsem...". Jestliže v synoptických evangeliích jde o království Boží, pravdu přicházející, jež již klíčí na zemi v každém svém semeni, u Jana je tato obrovská jednota již zde – JÁ JSEM. Tak mluví Bůh, ale zároveň to říká člověk. V Janově Ježíši je Bůh zároveň člověkem a člověk Bohem. Výrazem tohoto "bohočlověčenství" je právě JÁ JSEM. Ve zcela nových podmínkách, které vytvořil sestup Boha na Zemi je nyní možno nahlédnout tyto protiklady jako vyšší jednotu.

Tolik o výroku samém v jeho takřka "absolutní hodnotě". Avšak podívejme se ještě na kontext, z něhož vyrůstá a perikopu, do níž je zasazen. (Širší kompoziční souvislosti jsme alespoň naznačili na začátku článku.) Výrok odpovídá na otázku po CESTĚ, kterou kladou Ježíšovi učedníci; Ježíš se totiž s nimi loučí. Celý rozsáhlý komplex Ježíšových promluv zařazených v evangeliu mezi perikopu o poslední večeři a perikopu getsemanskou bývá označován za "řeč na rozloučenou". U Jana ji začne sám Ježíš prostým oznámením toho, že odchází. (*Dítky, ještě jen krátký čas jsem s vámi. Budete mě hledat, a jako jsem řekl Židům, tak nyní říkám i vám: Kam já odcházím, tam vy přijít nemůžete.* J 13:33) Toto překvapivé a zarážející oznámení vyvolává bezprostředně Petrovu otázku, již náš úryvek začíná. A také od samého počátku lze vytušit, že Ježíš neodchází jen tak, za jiným úkolem, za dalšími životními osudy, ale že jde na smrt. (Když z ničeho jiného, tak z Ježíšovy poznámky: *Jdu, abych vám připravil místo....*) Petr to také tak vnímá a okamžitě reaguje: *Proč tě nemohu nyní následovat?" Svůj život za tebe položím.* Ježíšova odpověď má tedy vícenásobný smysl. Samozřejmě se dá číst ve smyslu: "Následujte mě", - co jsem dělal já, to číňte i vy, cesta, kterou jsem já kráčel je i cestou vaší - ale Ježíš velice usiluje o to, aby bylo jasné, že to nemá znamenat "pojd'te a zemřete se mnou". Mnohem spíše Ježíšova řeč vyznívá ve smyslu: "Jděte mou cestou, poněvadž to JE CESTA ŽIVOTA! Lehkou ozvěnou bychom zde mohli zaslechnout slova starozákonního žalmu: *Byť by se mi dostalo jíti údolím stínu smrti, nebudu se bát ... dobrota a milosrdenství následovat mne budou po všechny dny života mého, a přebývati budu v domě Hospodinově za dlouhé časy.*

(Ž 23,4-6). Cesta života tedy vede na smrt! A vede tam i cesta pravdy: Před Pilátem Ježíš dosvědčí s největší vážností: *Já jsem se proto narodil a proto jsem přišel na svět, abych vydal svědectví pravdy* (J 18,37c) Plná pravda musí nezakrytě (- to je původní význam řeckého slova *alétheia*) zaznít, byť by cenou za to měla být smrt. Nebo ještě jinak můžeme tento výrok číst: "Já jsem pravá cesta do života." - Tak by ho možná byli náchylní číst gnóstičtí křesťané: V životě dosud nejsme, třeba nám do něho teprve vejít; to, co se zde životem nazývá, ještě PRAVÝ ŽIVOT není. Cesta do pravého života nemůže být jiná, nežli pravá - tedy přímá, ta, na níž se nikam neuhýbá. Od smrti, největšího nepřítele lidského pokolení, se nedá čekat nic jiného, nežli že bude na ní číhat někde za rohem. A vskutku, kolik přímých myslí, kolik pravých úmyslů a ryzích vznětů vůle již smrt beznadějně zmařila. Nyní však přišel Někdo, kdo o sobě prohlásil, že je esenciálně život sám (srv. podobenství o nájemcích vinice Mk 12,1-9 par.). Kdyby nebyl prošel touto cestou, kdyby se byl vyhnul střetu se smrtí, byl by jednak uhnul z cesty pravé a nebyl by otevřel tuto cestu pro své následovníky. Středověká sekvence má pravdu, když dramaticky popisuje Kristův zápas se smrtí: *Mors et vita duello conflixere mirando...*

Cesta života, ta nejpřímější mezi cestami světa, se nesmí lekat zákeřné smrti. To platí pro Ježíše a bude platit bezezbytku i pro jeho učedníky.

Perikopa má ještě mnoho dalších hlubokých momentů. Třeba ten, že Ježíš se nerozpakuje víru v sebe postavit na roveň víře Bohu. Tedy: Víra v Boha je rovnocenná tomu, když se člověk ztotožní s Ježíšovou cestou - když vezme za svůj kristovský impuls, jehož byl Ježíš dokonalým ztělesněním, který však - a to je na těchto textech z úsvitu křesťanství úžasné - může být zrovna tak uchopen ("následován") kterýmkoli z jeho učedníků. - Jestliže u různých NZ textů (uvádí se s oblibou Jakubova epištola) můžeme být na pochybách, zdali náhodou daný text není míněn jako spis židovský, pouze inspirovaný učením rabbiho Ješuy z Nazareta, zde nic takového není možné: vyhlásit víru v Boha za rovnocennou sledování jisté životní cesty znamená založení úplně nového náboženství. Ale náboženství svobodného! Náboženství, jež nespočívá v uctívání určité osoby nebo božstva a ještě méně v poslušnosti vůči náboženským strukturám a jejich představitelům. Člověk hledí někdy až s podivem a politováním na to, že si křesťanství, jež mělo být přece náboženstvím přímé cesty k Bohu (srv. též Mt 5:37 *Vaše slovo buď 'ano, ano - ne, ne'; co je nad to, je ze zlého.*), vybudovalo tolik struktur církevně správních i řekněme "teologických", nebo lépe doktrinárních.

Ale Ježíš věděl, že jeho učedníci nebudou mít vždy sílu jít prostou a přímou cestou vzhůru k Bohu. Už zde, dříve, než všechny vybídne k následování, praví Šimonovi: *Než kohout zakokrhá, třikrát mě zapřeš*. Jaká to podivuhodná Cesta, jíž se jde, i když se po ní nejde, po níž kráčíme, i když scházíme na stezky úplně jiné. Není to nakonec sama ona Cesta, jež jde v nás a skrze nás? Ta cesta, co je sourodá s pravdou a s životem?

8.7.2010